

NEMIS TILI VA INGLIZ TILINI BIR VAQTDA O‘RGANISHNING AFZALLIKLARI

Mamajonova Zuhra Jamoldin qizi

Farg‘ona davlat universiteti, Chet tillari fakulteti

Filologiya va tillarni o‘qitish ingliz tili 3-kurs talabasi

Axmadjonov Nurbek

Farg‘ona davlat universiteti, Chet tillari fakulteti o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20378979>

Annotatsiya

Ushbu ilmiy ishda ingliz va nemis tillarini bir vaqtda o‘rganish jarayonining lingvistik, kognitiv, psixologik va ta’limiy jihatlari chuqur tahlil qilinadi. Zamonaviy bilingualizm nazariyalariga asoslanib, ikki tilni parallel o‘zlashtirish inson miyasining faoliyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi, xususan xotira, diqqatni boshqarish va fikrlash moslashuvchanligini (cognitive flexibility) sezilarli darajada oshirishi ilmiy jihatdan asoslanadi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ingliz va nemis tillarini bir vaqtda o‘rganayotgan shaxslar til o‘xshashliklaridan samarali foydalanadi. Masalan, inglizcha “water” va nemischa “Wasser”, inglizcha “house” va nemischa “Haus” kabi so‘zlar umumiy german ildizlariga ega bo‘lib, bu lug‘atni tezroq eslab qolishga yordam beradi. Shu bilan birga, grammatik strukturalardagi o‘xshashliklar ham o‘quv jarayonini yengillashtiradi.

Shuningdek, cross-linguistic transfer (o‘zaro til ta’siri) natijasida bir tilni o‘rganish ikkinchi tilni o‘zlashtirishni tezlashtiradi. Masalan, ingliz tilidagi “I am learning German” jumlasini tushunish nemis tilidagi “Ich lerne Deutsch” gap tuzilishini tezroq anglashga yordam beradi.

Bundan tashqari, bilingualizmning psixologik foydalari ham aniqlangan bo‘lib, ikki tilni biladigan shaxslar stressni boshqarishda samaraliroq, ijodiy fikrlashda faolroq va yangi muhitga moslashishda tezroq bo‘ladi. Ilmiy manbalarga ko‘ra, bunday shaxslarda miya plastiklik darajasi yuqori bo‘lib, bu kognitiv qarish jarayonini sekinlashtiradi.

Umuman olganda, ingliz va nemis tillarini bir vaqtda o‘rganish nafaqat til kompetensiyasini oshiradi, balki akademik va professional rivojlanish uchun ham keng imkoniyatlar yaratadi.

Kirish

Zamonaviy globallashtirish jarayoni insoniyat hayotining barcha sohalarini, xususan ta’lim, ilm-fan, texnologiya va xalqaro kommunikatsiyani tubdan o‘zgartirdi. Bugungi kunda bir nechta tilni bilish nafaqat ustunlik, balki zaruriy kompetensiya sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, ingliz tili global muloqot tili sifatida keng tarqalgan bo‘lsa, nemis tili Yevropa Ittifoqining eng muhim ilmiy, texnologik va iqtisodiy tillaridan biri hisoblanadi.

UNESCO va European Commission tomonidan ta’kidlanishicha, ko‘p tillilik (multilingualism) XXI asrning eng muhim kognitiv va ijtimoiy kompetensiyalaridan biri bo‘lib, u shaxsning akademik va professional rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, Yevropa Komissiyasi tadqiqotlarida ko‘rsatilishicha, kamida ikki tilni biladigan shaxslar xalqaro mehnat bozorida 30–40% ko‘proq imkoniyatga ega bo‘ladi.

Ingliz va nemis tillarini bir vaqtda o‘rganish zamonaviy lingvodidaktikada “parallel language learning” deb ataladi. Bu yondashuv nafaqat til bilimni tezlashtiradi, balki miyaning kognitiv moslashuvchanligini ham oshiradi. Masalan, ingliz tilidagi “information” va nemis tilidagi “Information” so‘zlari bir xil ildizga ega bo‘lib, o‘quvchiga lug‘aviy o‘xshashliklar orqali tezroq eslab qolish imkonini beradi.

Muammo (Problem Statement)

Ko'plab o'quvchilar va hatto ba'zi o'qituvchilar ikki tilni bir vaqtning o'zida o'rganish chalkashlik, aralashib ketish (language interference) va o'zlashtirish tezligining pasayishiga olib keladi deb hisoblaydi. Masalan, ingliz tilini endigina o'rganayotgan talaba nemis tilidagi grammatik strukturalarni qo'llab yuborishi mumkin, bu esa dastlabki bosqichda qiyinchilik tug'diradi.

Maqsad (Aim of the Study)

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi ingliz va nemis tillarini bir vaqtning o'zida o'rganishning ilmiy asoslangan afzalliklarini tahlil qilish, uning kognitiv (miya faoliyati), lingvistik (til tuzilishi) va pedagogik (o'qitish usullari) jihatlarini o'rganishdir.

Tadqiqot savoli (Research Question)

Ikki tilni parallel o'rganish insonning kognitiv rivojlanishiga, xotira samaradorligiga va til o'zlashtirish jarayoniga qanday ta'sir qiladi?

Misol orqali tushuntirish

Masalan, bir talaba ingliz tilida “I am reading a book” jumlasini o'rganayotganda, nemis tilida “Ich lese ein Buch” strukturasi bilan taqqoslash orqali u grammatik strukturalarni tezroq tushunishi mumkin. Bu esa “contrastive learning” (taqqoslash asosida o'rganish) jarayonini kuchaytiradi va til o'zlashtirishni samaraliroq qiladi.

Metodologiya va ma'lumotlar tahlili

Ushbu maqola ingliz va nemis tillarini bir vaqtda o'rganish jarayonini ilmiy asosda tahlil qilish uchun bir nechta interdisiplinar (ko'p sohalar kesishmasi) yondashuvlarga tayangan. Tadqiqot lingvistika, psixologiya, kognitiv fanlar va ta'lim nazariyalarini birlashtirgan holda amalga oshirilgan.

1. Nazariy tahlil (Theoretical Analysis)

Ushbu bosqichda bilingualizm va ko'p tillilikka oid asosiy ilmiy nazariyalar o'rganildi. Xususan, Ellen Bialystok va Jim Cummins tomonidan ishlab chiqilgan nazariyalar asos qilib olindi.

Bialystok tadqiqotlariga ko'ra, ikki yoki undan ortiq tilni biladigan shaxslarning miya “executive control system” qismi kuchliroq rivojlanadi.

Cummins esa “Common Underlying Proficiency (CUP)” modelini taklif qilgan bo'lib, unga ko'ra bir tilni o'rganish ikkinchi tilga ham ijobiy transfer (o'tkazish) beradi.

Misol: Agar o'quvchi ingliz tilida “communication” tushunchasini o'rgansa, u nemis tilidagi “Kommunikation” so'zini ham tezroq tushunadi, chunki ularning ildizi umumiy.

2. Psixolingvistik yondashuv (Psycholinguistic Approach)

Ushbu yondashuv til o'rganish jarayonida miya faoliyatining qanday ishlashini o'rganadi. Psixolingvistik tilni xotira, e'tibor va qayta ishlash (processing) tizimlari bilan bog'liq holda tahlil qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki:

Ikki tilni parallel o'rganish prefrontal cortex faoliyatini kuchaytiradi.

Bilingual shaxslar “cognitive flexibility” — ya'ni tez fikr almashish qobiliyatiga ega bo'ladi.

Miya keraksiz ma'lumotlarni filtrlashda (inhibition control) samaraliroq ishlaydi.

Misol: O'quvchi ingliz tilida gapirish paytida nemis tilini ham eslab qolmasdan to'g'ri tilni tanlay oladi, bu esa miyaning avtomatik nazorat tizimi rivojlanganini ko'rsatadi.

3. Komparativ (Solishtirma) tahlil (Comparative Analysis)

Bu bosqichda ingliz va nemis tillarining grammatik, fonetik va leksik tizimlari solishtirildi.

Grammatik solishtirish:

Ingliz tili: SVO (Subject-Verb-Object)

“I read a book”

Nemis tili: ko‘pincha SVO, lekin gap oxirida fe‘l joylashishi mumkin

“Ich lese ein Buch”

“Ich habe ein Buch gelesen” (fe‘l oxirida)

Leksik o‘xshashlik:

English: Information

German: Information

English: Water

German: Wasser

Xulosa: Bu o‘xshashliklar “cognates” orqali o‘quvchilarga tezroq o‘rganish imkonini beradi.

4 Empirik tadqiqotlar (Empirical Studies)

Ushbu bo‘limda real ilmiy tadqiqot natijalari tahlil qilindi.

Kanada bilingual bolalar tadqiqoti:

Kanadada olib borilgan tadqiqotlarga ko‘ra, ingliz-fransuz bilingual bolalar:

Diqqatni jamlashda 20–30% yuqori natija ko‘rsatgan

Muammolarni hal qilishda tezroq qaror qabul qilgan

Xotira testlarida monolingual bolalardan ustun bo‘lgan

5. Yevropa statistikasi:

European Commission ma‘lumotlariga ko‘ra:

Yevropaliklarning 56% kamida ikki tilni biladi

Ko‘p tillilik darajasi yuqori bo‘lgan davlatlarda (masalan, Germaniya va Niderlandiya) akademik muvaffaqiyat ham yuqoriroq

Misol: Germaniyada ingliz tilini erta yoshdan o‘rgatish natijasida talabalar universitet darajasida ilmiy adabiyotlarni oson tushunishadi.

6. Natijalar va muhokamalar

Kognitiv rivojlanish (eng muhim natija)

Ikki tilni o‘rganish (ingliz va nemis tillari kabi) miya faoliyatini sezilarli darajada kuchaytiradi. Bilingual shaxslar miyasida “executive control system” doimiy ishlaydi, bu esa kognitiv jarayonlarni tezlashtiradi.

Asosiy natijalar:

diqqatni uzoq vaqt ushlab turish osonlashadi

ishchi xotira (working memory) kuchayadi

tez qaror qabul qilish qobiliyati rivojlanadi

bir vazifadan boshqasiga o‘tish tezlashadi (task switching)

mantiqiy fikrlash kuchayadi

Misollar:

Misol 1 (kundalik hayot):

Bilingual talaba darsda ingliz tilida ma‘ruza tinglayotganda, bir vaqtning o‘zida uni nemis tilidagi o‘xshash atamalar bilan solishtirib boradi. Natijada u mavzuni chuqurroq tushunadi.

Misol 2 (test vaziyati):

Bialystok (2011) tadqiqotida bilingual bolalar Stroop testini 20–30% tezroq bajargan. Masalan, rang so‘zi “red” yashil rangda yozilgan bo‘lsa, ular to‘g‘ri javobni tezroq tanlay olgan.

Misol 3 (real hayot):

Agar odam “apple” va “Apfel” so‘zlarini bir vaqtning o‘zida bilsa, u supermarketda yoki suhbatda so‘zni tezroq eslab, ishlatadi.

7. Lingvistik o‘xshashliklar (Germanic languages)

Ingliz va nemis tillari tarixan bir ildizdan kelib chiqqanligi sababli ko‘plab o‘xshashliklarga ega.

Asosiy natijalar:

leksik o‘xshashlik yuqori

grammatik tizimlar qisman o‘xshash

so‘z yasash modellari yaqin

talaffuzda ayrim umumiyliklar mavjud

Misollar:

So‘z o‘xshashligi:

English: night – German: Nacht

English: hand – German: Hand

English: name – German: Name

Gap tuzilishi:

English: I drink water.

German: Ich trinke Wasser.

Misol (o‘rganish tezligi):

Agar o‘quvchi “water = Wasser” ni bilsa, u boshqa ko‘plab so‘zlarni ham tezroq taxmin qila boshlaydi (masalan, Mutter, Vater, Bruder).

Natija:

Ingliz tilini bilgan odam nemis tilidagi yangi so‘zlarni taxmin qilish orqali tezroq o‘rganadi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ingliz va nemis tillarini bir vaqtda o‘rganish nafaqat mumkin, balki ilmiy jihatdan juda samarali strategiya hisoblanadi. Bu yondashuv zamonaviy ta’limda ko‘p tillilik (multilingualism) konsepsiyasiga asoslanib, o‘quvchining kognitiv va lingvistik rivojlanishini sezilarli darajada tezlashtiradi.

Avvalo, ingliz va nemis tillari bir til oilasiga (Germanic languages) mansub bo‘lgani uchun ular o‘rtasida ko‘plab o‘xshashliklar mavjud. Masalan:

inglizcha house va nemischa Haus

inglizcha water va nemischa Wasser

inglizcha book va nemischa Buch

Bu o‘xshashliklar o‘quvchilarga yangi so‘zlarni tezroq eslab qolish va lug‘atni mustahkamlash imkonini beradi. Natijada til o‘rganish jarayoni tabiiyroq va samaraliroq kechadi.

Ikkinchidan, ikki tilni parallel o‘rganish kognitiv rivojlanishni kuchaytiradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ikki tilni bir vaqtning o‘zida o‘rganayotgan shaxslar muammolarni hal qilish (problem-solving) va tanqidiy fikrlash (critical thinking) qobiliyatlarida sezilarli ustunlikka ega bo‘lishadi. Masalan, talaba ingliz tilida gap tuzayotganda grammatik struktura ustida ishlasa, nemis tilida esa so‘z tartibi (word order)ni solishtirish orqali yanada chuqurroq tushuncha hosil qiladi.

Uchinchidan, lingvistik o‘xshashliklar o‘rganish jarayonini yengillashtiradi. Masalan, ingliz tilidagi “I am reading a book” gapini o‘rgangan talaba nemis tilidagi “Ich lese ein Buch” strukturasini tezroq tushunadi, chunki asosiy mantiqiy tuzilma o‘xshash, faqat grammatik farqlar mavjud.

Shuningdek, bu yondashuv akademik va professional imkoniyatlarni kengaytiradi. Ingliz tili global ilm-fan va biznes tili bo‘lsa, nemis tili Yevropa iqtisodiyoti, texnika va muhandislik sohalarida muhim o‘rin tutadi. Masalan, Germaniyada tahsil olish yoki ishlashni istagan talaba

nemis tilini bilishi orqali stipendiya va ish imkoniyatlarini sezilarli darajada oshiradi, ingliz tili esa xalqaro kommunikatsiya uchun zarur bo'ladi.

Yana bir muhim jihat — miya faoliyatiga ijobiy ta'siri. Ikki tilni parallel o'rganish miyaning fleksibilitetini oshiradi, xotirani kuchaytiradi va diqqatni bir nechta vazifaga taqsimlash (multitasking) qobiliyatini rivojlantiradi. Masalan, ikki tilda fikrlash odati shakllanganda, inson bir fikrni turli lingvistik strukturalarda tezroq ifodalashni o'rganadi.

Yakuniy xulosa:

Ingliz va nemis tillarini bir vaqtda o'rganish zamonaviy ta'lim tizimida eng samarali va istiqbolli strategiyalardan biridir. Bu yondashuv nafaqat til bilish darajasini oshiradi, balki intellektual rivojlanish, akademik muvaffaqiyat va global imkoniyatlarni ham kengaytiradi. Shu sababli, ikki tilni parallel o'rganish bugungi kunda raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashda muhim vosita hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Bialystok, E. (2011). Reshaping the Mind: The Benefits of Bilingualism. *Canadian Journal of Experimental Psychology*.
2. Kroll, J. F., & Dussias, P. E. (2012). The bilingual mind and brain: Introduction to the special issue. *Bilingualism: Language and Cognition*.
3. Cummins, J. (2000). *Language Interdependence Theory and Bilingual Education*. University of Toronto.
4. Hoff, E. (2013). *Language Development in Bilingual Children*. Cambridge University Press.
5. Crystal, D. (2010). *The Cambridge Encyclopedia of Language* (3rd ed.). Cambridge University Press.
6. European Commission (2020). *Multilingualism and Education Report*. Publications Office of the European Union.
7. OECD (2019). *Education and Skills in Multilingual Contexts*. OECD Publishing.
8. Grosjean, F. (2010). *Bilingual: Life and Reality*. Harvard University Press.
9. De Houwer, A. (2009). *Bilingual First Language Acquisition*. *Multilingual Matters*.
10. García, O. & Wei, L. (2014). *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education*. Palgrave Macmillan.